

Етнокультурне виховання студентів засобами народного мистецтва Київщини

Підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з високим рівнем професіоналізму й майстерності неможлива без усвідомлення ролі своєї національної спільноти, сприйняття та переосмислення культурного досвіду етносу, необхідності засвоєння знань матеріальної і духовної культури. Культурологічне спрямування мистецької освіти сприяє свідомому взаємопроникненню різних культур, засвоєнню художньо-естетичних знань, формуванню духовних, морально-естетичних якостей особистості. Пріоритетним принципом сучасної мистецької освіти є забезпечення умов переходу від освіти як системи інформації до освіти як процесу оволодіння загальнолюдською та національною культурою.

Важливим фактором цього процесу є звернення до етнічного мистецтва минулого. Саме мистецькі здобутки, акумулюючи в собі національну символіку, а з нею відтворюючи національну модель світу, є об'єктивним чинником духовного розвитку особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у контексті національної традиції, етнічних стереотипів світосприйняття. У процесі формування національно самосвідомої, духовно розвиненої особистості мистецтво формує естетичне ставлення до духовних і матеріальних цінностей, сприяє розвитку потреби у самоосвіті, самовдосконаленні та активній життєво-творчій позиції.

Ефективним засобом етнокультурного виховання студентів, як складової частини сучасної концепції розвитку національної культури, виступає народне мистецтво, яке, залишаючись важливою галуззю етнічного мистецтва та зберігаючи тісний зв'язок з традиціями народної творчості минулого, набуває нового змісту, якостей і рис сьогодення.

Проблема етнокультурного виховання майбутніх учителів образотворчого мистецтва на професійно-педагогічному рівні засобами народного мистецтва заслуговує особливої уваги. Йдеться про необхідність ретельного вивчення народного мистецтва в таких аспектах, як формування у майбутніх учителів національної культури, естетичного смаку та вміння бачити у народній творчості особливу систему символічного відображення світу.

Як ефективний засіб виховання мистецтво розглядається в дослідженнях філософів та культурологів (М.Бахтін, І.Зазюн, Ю.Лотман, М.Каган, О.Семашко), психологів та педагогів (В.Бутенко, Д.Богоявленська, Л.Виготський, А.Зак, А.Леонтьєв, Б.Неменський, О.Рудницька, В.Сухомлинський).

Питання культурологічного аспекту процесу формування особистості досліджувалося в педагогічних наукових працях А. Бойко, В. Ванслова, М.Гончаренко, Л. Кондрашової, П. Крилової, М. Лещенко, Л. Луганської, Г.Шевченко, О. Шевнюк. У своїх дослідженнях Л.Масол зазначає: «Освіта набуває культурологічного спрямування, охоплюючи всі основні компоненти художньо-естетичного досвіду особистості – свідомості та діяльності, світорозуміння й світовідчуття. Художня спадщина втілює і передає ціннісне

ставлення до світу через призму етнонаціональної специфіки, тому вона є ефективним засобом виховання естетичної культури...» [154, с. 18].

Вивчення та аналіз сучасних досліджень і публікацій, у яких започатковано розгляд зазначеної проблеми (А.Алексюк, В. Андрущенко, І.Зязюн, В. Іванов, Л. Коваль, І. Кресіна, В. Кудін, В. Мазепа, С. Максименко, С.Сисоева, Г.Падалка), дає підстави зробити висновок про необхідність активного розкриття її сутності з інноваційних позицій з метою осмислення мистецтва як художнього виміру людського буття, зокрема в національних його вимірах.

Результати вивчення науково-методичної літератури та практичного досвіду довели, що шляхи впровадження здобутків національного мистецтва у навчально-виховний процес є одним із пріоритетних напрямків сучасної освіти. Проте і сьогодні лишається багато невизначених аспектів проблеми формування національних орієнтирів студентської молоді засобами стародавнього мистецтва, мало уваги приділяється вивченню принципових шляхів та різноманітних форм і методів пізнання студентами трипільського мистецтва.

У науковій літературі проблема культурологічного аспекту використання народного мистецтва знайшла певне висвітлення у працях Є.Антоновича, О.Гасюк Т.Ніколаєвої та ін. Питання етнокультурного виховання у майбутніх учителів образотворчого мистецтва засобами народного мистецтва ще не отримали належного теоретичного та методичного обґрунтування.

Вивчення традицій образотворчого та декоративно–прикладного мистецтва нашої країни стає важливим компонентом змісту сучасної освіти й виступає одним із основних засобів збагачення духовного світу особистості, виховання любові до рідного краю. Образотворче мистецтво є унікальним чинником пізнання навколишнього світу, розкриття почуттів людини. Інтерес до наукових і виховних можливостей образотворчого мистецтва останнім часом зростає.

Історія української культури, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва нашого краю бере свій початок задовго до ери, коли первісні племена почали обживати територію сучасної України. Характерними особливостями його були зв'язки культури з народом та землею, на якій розташувалися помешкання.

З часів трипільської культури, що розвивалася на території Київщини, збереглися мистецькі твори (глиняні тварини, людиноподібні статуєтки, моделі домівок та інші художні речі), які дають можливість відтворити побутові умови життя наших пращурів та вивчити окремі аспекти діяльності людини того часу. Уже в ті часи жили творчі люди, які засвідчують високу культуру побуту та мистецтва. Доказ цього – золота «Пектораль», що є одним із найвидатніших шедеврів світового мистецтва. Ряд науковців (Є.Антонович, С.Свид, В.Шпільчак) зазначають, що мініатюрні барельєфні зображення коней, грифонів, рослинного орнаменту на творах образотворчого мистецтва дивують високим мистецтвом художнього генія невідомого майстра, який передає поколінням духовну естафету.

Перед нашим сьогоденням стоїть завдання урізноманітнити та розширити пошуки втрачених відомостей про митців рідного краю. Сьогодні вкрай

необхідно займатися відновленням історичної пам'яті через вивчення мистецтва минулого кожного куточка нашої країни, створення вичерпних літописів мистецьких надбань усіх регіонів [133, с 12].

Вивчаючи розвиток цивілізації, людство постійно звертається до першоджерел мистецтва, а саме до вивчення наскальних малюнків та архітектурних знахідок, національних рис розвитку індивідуального і неповторного характеру української образотворчості, яка існувала постійно. Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво різних регіонів України розвивалося під впливом розвитку культури інших країн (татар, турків, поляків). Але воно завжди вносило свої корективи і було неповторним, відображало національні риси в творах мистецтва.

Важливим компонентом вивчення культурної спадщини нашого краю є вивчення творчої спадщини майстрів народної творчості. Адже відомості про митців, що працювали і творили в нашому регіоні, викликають великий інтерес, носять краєзнавчий характер і відіграють особливе значення для розвитку національної свідомості особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Вивчення мистецької спадщини в різних видах та жанрах живопису, графіки, гончарства, скульптури, архітектури передбачає ознайомлення студентів з творчістю відомих художників та майстрів народного декоративно-прикладного мистецтва на заняттях з «Художньої праці» та «Мистецтва регіону».

Студенти вивчають особливості різних видів та жанрів народного мистецтва, знайомляться з творами народних умільців. Серед них: Алімпій Галик, Денисенко Михайло, Задорожній Іван, Коновалюк Федір, Ковнір Степан, Долинський Лука, Пимоненко Микола, Сошенко Іван, які прославили Київщину та Україну. На практичних заняттях майбутні педагоги створюють власні твори, інтерпретуючи традиції того чи іншого виду народної творчості.

Народне мистецтво, яке ще називають «наївним», «художнім примітивом», «селянським», виступає цікавим багатогранним явищем культурного процесу в Україні. Воно існувало завжди поряд з мистецтвом професійних художників. Українське наївне малярство - це передусім малярство селянське. Його створювали народні митці, мешканці села або міста - недавні переселенці, які завжди пам'ятали про рідний осередок і не розривали з ним зв'язків, люди, доля яких була пов'язана з землею, з народним промыслом.

У ХХ столітті українське народне мистецтво зазнало вагомих структурних змін набуло статусу суспільного явища. Породженням століття стала поява плеяди художників «наївного» плану і народних майстрів із яскраво вираженими індивідуальними творчими рисами [169, с. 3]. Україна славиться такими самодіяльними народними майстрами, як Марія Приймаченко, Катерина Білокур, Ганна Собачко. Окремі самобутні художники, гончарі, ткалі, вишивальниці досягли вершин мистецтва і мають визнання у всьому світі. Для кожного майстра життя і творчість були невіддільні від тієї місцевості, де вони зростали, виховувалися. Не можна уявити Марію Приймаченко без Болотні, Катерину Білокур - без Богданівки.

Багатогранне й неповторне українське народне мистецтво набуло світового значення. Як зазначає Г.Ващенко, «...в галузі народного мистецтва, що має давню історію, Україна посідає одне з перших місць у світі. І це не тільки думка українських патріотів, а також думка авторитетних чужинців» [41, с.34].

Широким різновидом народного мистецтва виступає декоративно-ужиткове: гончарство, вишивка, килимарство, іконопис, народна іграшка тощо.

Народне декоративне мистецтво Київщини має історичні коріння. З давніх часів воно плекало і примножувало художню мову народу, збагачувало предметний світ, формотворчість, систему орнаментальних символів і знаків. У своїх творах художники відтворювали любов до образу рідної землі, традицій свого народу, його культури.

Образи лицарів свободи – козаків, тема безсмертного подвигу наших предків, що полягли, захищаючи рідну землю, інтерес до історичної тематики, до пошуків ідеалу національного героя - стали дійовими особами творів наших митців-сучасників. Це твори Сергія Нечипоренка, Марфи Тимченко, Івана Аполлонова, Василя Завгороднього, Григорія Денисенка, Юрія Кляшторного. Привертають увагу ляльки в образі Івана Богуна талановитої майстрині Тетяни Федорової з м. Ірпіня. Неперевершеними є поетичні картини Марії Буряк, Жанни Шевченко, Ольги Шинкаренко, Інни Вапнярської.

Відродження й розвиток стародавніх видів і жанрів народного декоративного мистецтва та художніх промислів, які впродовж віків репрезентували національну художню культуру, зокрема, гончарства, ткацтва, килимарства, ковальства, лозоплетіння, малярства, дерев'яної скульптури, декоративного розпису, виготовлення виробів зі шкіри, кістки, кореня сосни, соломи, народного вбрання, - є невідкладною і нагальною потребою сьогодення.

З давніх часів Київщина славилася килимарством, яке має свої історичні особливості. Килимарня Ханенків у Єленівці під мистецьким проводом Василя Кричевського здобула широку популярність для своїх виробів і для відродження українського килима взагалі.

Патріархом українського художнього ткацтва вважають Сергія Нечипоренка (серія мистецьких творів «Мої Березині»), творчість якого в цілому пронизана поетичним сприйняттям дійсності, духом творів та світогляду класиків української літератури Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Нечуя-Левицького, музичної культури Миколи Лисенка. Серед композицій С. Нечипоренка неповторні рушники-панно «Моя Україна», «Думи мої, думи», «Молитва за Україну», «Воякам дорогим».

Серед неперевершених творів народного мистецтва виділяється й українська народна іграшка. Як щирий прояв народної естетики, педагогіки та уваги до виховання дитини, вона має історичне коріння, етнічні та обрядові особливості. У музейних колекціях є багато іграшок із глини, каменю, металу та інших матеріалів. Саме завдяки довговічності матеріалу, з якого їх виготовляли, ми маємо можливість доторкнутися до духовних запитів наших далеких пращурів у царині естетичного виховання наступних поколінь.

Плідно працюють у Василькові майстри художньої кераміки Василь Бесєдін, Леся Денисенко-Єременко, Сергій Денисенко, Надія Білик, Марія Хом'якова продовжують славу видатних митців Григорія Денисенка, Михайла Денисенка, Валерія Протор'єва.

Вивчення творчої спадщини традиційних майстрів та залучення їх до співпраці, організація виставок і свят народного мистецтва, увічнення пам'яті видатних народних майстрів сприяє професійному і моральному становленню студентів.

Так, вивчаючи особливості трипільської кераміки як мистецького феномену, розуміючи вплив теорії мальованого посуду і спірального орнаменту на сучасне українське декоративне мистецтво, студенти усвідомлюють, що вже в той час у змістове значення трипільських орнаментів було закладено основне – любов до рідної землі, психологію творця.

Багато провідних мотивів трипільського орнаменту, зокрема подвійні спіралі, спіральний меандр довкола посудин, схематичні зображення рослин і тварин, різноманітні хрести в колі – збереглися в українських народних вишивках, килимах, народній кераміці, а особливо в українських великодніх писанках. Багатство форм, якість посуду та його розпису зробили трипільську кераміку яскравим мистецьким феноменом неолітичної доби, засвідчили високу талановитість і потяг до краси стародавніх жителів України.

У своїй роботі майбутні педагоги використовують основні символи трипільського орнаменту: горизонтальні ламані лінії – небесні води, вертикальні – води, що падають на землю у вигляді дощу, спіраль – сонце, дерево уособлювало «Світове дерево».

Інтерпретація трипільського орнаменту в творах декоративно-прикладного мистецтва (колаж, скульптура, сучасні прикраси, пап'є-маше з ниток) стала відображенням мистецтва далекого минулого, своєрідно трансформованого в студентських роботах. Вони вирізняються вільною інтерпретацією трипільського орнаменту, узагальненням, лаконізмом, легкою інтерпретацією семантики стародавнього трипільського орнаменту та кольору.

У роботах використані пастельні відтінки, що символізують дихання давнини, які сміливо змінюються насиченими, мажорними кольорами. Такі роботи несуть почуття радості й теплоти, викликають приємні почуття.

Для створення колажів студенти використовують лише натуральні матеріали. Їх цікаві композиції з простою стилізацією форми й тонким відчуттям кольору демонструють творчий підхід та індивідуальне бачення теми. Представлені твори відзначаються яскравою національною своєрідністю, несуть певну художню цінність, характеризуються високою якістю виконання, набувають самобутності та оригінальності.

Використовуючи доступні матеріали студенти творчо інтерпретують трипільський орнамент у сучасних прикрасах (браслети, намисто). Символи трипільського орнаменту (коло, спіралі, хвилясті лінії) відтворюють за допомогою шнура, товстих ниток на мішковині.

Для оздоблення прикрас використовуються шматочки глини, натуральні тканини, шкіра. Веселі кольори, багата орнаментация створюють особливий піднесений настрій.

Органічний синтез народної і професійної творчості відображений у роботах світового значення майстрів декоративного розпису Київщини. Світової слави удостоєні твори Катерини Білокур, Марії Приймаченко, Ганни Собачко-Шостак, Марії Буряк.

Неперевершений майстер народного малярства Катерина Білокур малувала рослини, квіти, вивчала їх форму і колір, сама готувала рослинні фарби, навіть пензлі. Її динамічні композиції становлять гордість національної культури України і прикрашають зали багатьох музеїв світу.

Традиційне в самій своїй основі українське декоративне малярство має глибинні зв'язки з історичним минулим, передається з покоління в покоління і збагачується новими елементами як життєдайне джерело національної культури.

Твори народного живопису наділені оригінальністю композиційних вирішень, свіжістю зображувальних мотивів, яскравим колоритом. Особливою красою вирізняюся, зокрема, роботи таких майстрів пензля, як Ганна Самутіна, Ольга Шинкаренко, Наталка Статива, Тетяна Жарко, які ґрунтуються на традиціях майстрів малярства Київщини Г. Собачко, П. Власенко, М. Приймаченко.

Орнаментальні народні картини Інни Вапнярської виводять народне малярство на сучасний рівень образотворчості, поєднуючи засади орнаментального розпису з традиційною сюжетною картиною, наповнюючи її світом фантастики і мрій («Запрошення на весілля», «Закохані», «У Пирогові»).

Зразком невичерпного українського народного живопису є твори Марії Нелеп, яка народилася 27 листопада 1929 року на Київщині в селі (нині - місто) Обухів. Важка доля послала їй багато випробувань: голодомор, війна, важка хвороба та втрата сина.

Любов до малювання Марія Яківна проявляла ще змалку. Без належної освіти проявляла незвичайний хист і спритність, за що її називали талановитою «самоучкою». Ще донедавна її ім'я залишалося невідомим.

Вона зберегла у своїй творчості колорит та композиційні принципи народного малярства. На її роботи почали звертати увагу, відзначали дипломами та нагородами, її картини відбирали на виставки самодіяльних митців.

Творчість Марії Нелеп відзначається теплою щирістю і наївністю, віртуозністю і невтомністю, адже з-під її саморобного пензля на фанерних дощечках чи не щоденно в миті натхнення з'являлися багато площинні композиції. Її картини - це сповідь майстра про тяжку долю її земляків та про власну трагедію життя, це своєрідний малярський літопис рідного села.

Яскравий, барвистий колорит, мажорний оптимістичний настрій, тематика ріднять її твори з народним мистецтвом. Краса природи, дивовижний квітковий світ, образ старосвітського села з білостінними хатами, охайними дворищами, банями церков, розлогими крилами вітряків, краєвидами природи, цікавими ландшафтними особливостями обухівського краю - горбами, ярами та долинами, річками й озерами, окремими постатями людей - все це сюжети картин художниці, що пов'язують два світи - минулого і сьогодення.

Більш за все любила Марія Яківна малювати квіти, сільські хати, церкви, краєвиди, людей села, робила композиції з овочів і фруктів. В окрему серію можна виділити зображення церков і монастирів, які майстриня бачила колись насправді або на репродукціях. Вона створила свій образ українського храму в центрі краєвиду, витворила цілу галерею «портретів» українських хат, дворищ,

сусідів по селу з розлогими описами життя людей на картині внизу або на звороті.

Коли тема рідного села, на думку майстрині, вичерпала себе, вона взялася за шевченківську тему: намалювала кілька уквітчаних портретів Великого Кобзаря та створила низку робіт за сюжетами «Наймички» та «Катерини», образи яких були близькими Марії, нагадуючи долі її односельців. Тому й писала вона їх із такою любов'ю і натхненням.

У творах Марії Нелеп відчувається висока емоційність почуттів, самотність художнього мислення, бажання якомога більше повідати людям значимі для неї епізоди власного життя і життя односельців. Головний персонаж її картин - природа, дерева, квіти, краєвиди, небо, що ріднить її твори з народними піснями.

Автор споглядає світ ясними, мудрими і по-дитячому наївними очима. Маючи глибинний генетичний зв'язок, вона, не наслідуючи канонів традиційного народного малярства, перейняла естафету духовних традицій своїх славетних попередників: Катерини Білокур, Марії Приймаченко, Івана Лисенка, Ганни Шабатури, і створила свій власний внутрішній світ.

Одвічні питання любові, щастя, самотності, оспівані засобами фольклору, народної пісні, легенд і переказів, відображені у творах відомої майстрині Галини Калениченко та Івана Приходька з с. Дударків Київської області.

Творчість Івана Приходька щира й наївна, відбиває народні уявлення про патріархальність та одвічність сільської краси.

Майстер малює світ, у якому він сам живе: пасе худобу, доїть кіз, їздить верхи. Він закоханий у кожне дерево, гілочку, озеро. Дивосвіт його картин побудований на переказах, легендах, сюжетах із народних пісень («Козаченько», «Свято Маковія», «Один місяць сходить, а другий заходить», «Ой у полі верба»). З любов'ю, фантазією і добротою вималювані козаки й вершники, дівчата в національному вбранні, розмальовані орнаментом коні, олені, вівці, птахи.

Його композиції чітко побудовані, виразно монументальні, яскраво декоративні. Майстер сповна опанував можливості гуаші й темпер, роботи його вирізняються потужною кольоровою гамою.

Серед справжніх явищ народного малярства виступає творчість селянської художниці Ганни Самарської. Народжена на Київщині, поблизу Богданівки, де жила і творила Катерина Білокур, Ганна змалку плекала в собі образ саме її стилю малювання і в душі присягнулася бути її послідовницею.

В її картинах і лілея, і цвіт калини, і чорнобривець, і сонях, і осінній морозець, і в'юнок, - все наділено філософією буття. Малюючи, художниця сама ставала квіткою, проникала в її красу, таємність.

Квіти хатні й городні, селянські та «панські» виступають однаково значущими у своїй філософській сутності. Соняхи, дині, майорці, помідори постають у композиціях наче монументальний «парад планет».

У світі художниці Ганни Самарської - і фрески давньої селянської церкви, і мальовані сусідським дідом Свиридом картини, і мамине вишивання, і старожитнє вбрання у скрині, і дорога з хутора через лісок до Богданівки.

Хочеться згадати ще одного представника наївного малярства, художника з Переяславщини – Панаса Єрмоленка. Творчість Панаса Єрмоленка

вже сьогодні знаходить зацікавлених людей: виданий альбом його картин (упорядники: Петро Гончар, Лідія Лихач, Галина Щупак). Відбулися виставки його картин у Києві та Москві, де його називають портретистом номер один у своїй рідній Малій Каратулі і сусідніх селах Переяславщини та порівнюють з фламандським Ван Дейком.

Народився Панас Миколайович 1886 р. у селі Мала Каратуль Переяславського повіту в бідній селянській родині. Маючи з дитинства багату художню уяву та хист до малювання, він самотужки вчився цьому ремеслу, а пізніше навчався певний час малярству у Переяславі. Це був найбільш плідний період в творчості художника. Багато з його картин помічено датами: 1932 – 1945 роками. Малював Панас Миколайович краєвиди рідної Переяславщини, жанрові сцени та найбільше йому вдавалися портрети своїх односельців, родичів, дівчат, дітей.

«Переяславський Піросмані міг малювати по-різному, на смак замовника», - відмічають відвідувачі його виставки в Москві. І хоч його робіт залишилося небагато, вони наділені самобутністю та неповторністю. Першими зразками його творчості були ікони, а пізніше – портретний живопис. Більшість його робіт – це портрети дівчат, сусідських дітей, нареченої, родини і автопортрети. Вони яскраві та сповнені життєдайною енергією: спокійний, гідний погляд, завітчані коси, національний одяг. Обов'язковим атрибутом портрету дівчат і жінок був букетик квітів у руках і корсет – типовий для того часу одяг. У зображеннях маленьких дітей у Ярмоленка був своєрідний еталон: кошичок з ягідками. Щоправда, іноді він грав і символічну роль – у портреті сестер Наталки і Ганни Тютюнник кошик у руках Наталки означав посаду лікаря, а Ганна з книжкою – майбутній учитель.

У НІЕЗ «Переяслав» зберігається ікона Успіння Пресвятої Богородиці П.Єрмоленка, яка була написана в 1905 році. Дана ікона вирізняється лаконічністю постатей й емоційною виразністю художньої мови. Художник дотримується традиційної кольорової гами, яка мала свій символічний зміст: золото означало світло Божого царства; червоний одяг – належність святого до царства вибраних праведників; блакитне і зелене – це кольори земного життя; біле – колір чистоти й шляхетності. У класичному сюжеті народний майстер веде безперервну розповідь про радість і горе, боротьбу добра і зла, життя та смерті, що характерно для творів майстрів XVIII століття.

Слід зазначити, що у всіх іконах роботи П. Ярмоленка є гармонійність колірної гами і наближеність до професійного іконопису, що досягається виразністю рис обличчя і приглушеною колірною гамою. Ікони Панаса Ярмоленка своєю майстерністю наближаються до творів професійних іконописців, але разом з тим мають і ознаки суто народного малярства. Наївне малювання Панаса Ярмоленка ставить його ім'я в один ряд із знаними народними митцями. Творчий доробок художника не тільки доповнює, а й підкреслює традиції та особливості духовної культури українського народу.

Українське народне ткацтво зі споконвічними традиціями сягає високих мистецьких вершин і збагачує художню національну спадщину. Воно розкриває унікальний духовний світ народу й зберігає праматеринський досвід.

Ткацтво пронизувало щоденний побут українців, вважалось найпочеснішим видом жіночого ремесла. Майстрині засівали безмежні барвисті

поля тканин розмаїтими орнаментами - оберегами, щоб прихилити достаток і благополуччя родоводу.

Традиції передавалися з покоління в покоління, як найдорожчий скарб. Спадкоємність творчого досвіду сприяла розвитку локальних ознак у кожному осередку ткацтва.

Найкращі традиції Іванківського ткацтва на Київщині увібрала в собі славетна родина Вересів із села Обуховичі: Ганна Іванівна та її доньки - Валентина та Олена. Творчу обдарованість наслідували вони від матері Ганни Верес - потомственої ткалі Марії Пособчук (1890 - 1992).

Проста селянка, Марія Маркелівна не вмiла читати й ледве писала своє прізвище, однак не мала собі рівних у розумінні ткацької науки. Довге життя їй було сповнене безустанної натхненної праці. Зранку допізна намолочувала 25 пудів хліба. Упродовж 1927 - 1941 років працювала в ткацькій артілі і здобула звання стахановки: на великому верстаті в 16 ремізок виробляла за день вісім - дев'ять скатертин замість двох за нормою.

Односельці вважали Марію Маркелівну найкращою ткалею. Вона вражала небаченими мотивами і надзвичайно складною технікою ткання, а традиційну для Полісся триколірну гаму збагатила «райдугою барв життя». Її роботи займали призові місця на республіканських виставках українського народного мистецтва, їх демонстрували у Києві, Москві й Ленінграді, на Всесвітній виставці в Парижі. Ткалю з Обуховичів запрошували працювати до Києва, Москви і навіть Франції.

На чорному тлі рясніють ритмічно укладені поперечні смуги з насиченим орнаментом розмаїтих барв землі. Гіркі сльози матері наче проросли на полі тканини рівними рядками чудових квітів, що стверджують земну красу, палку любов до навколишнього, стійкість до життєвих випробувань.

Світ народних тканин з самого дитинства зачарував Ганну Верес. З п'яти років вона опановує верстат, навчається виготовляти різні речі, необхідні в побуті. Полум'яне слово Кобзаря надихає Ганну Верес на цикл тканин «Наша дума, наша пісня», відзначений найвищою нагородою України - Державною премією імені Тараса Шевченка (1968 р.).

Мудрим наставником обрала Ганна Верес рідну природу, сповнену гармонії та краси.

Народження тканини починається з поетичної назви, котра пробуджує в уяві майстрині розмаїття виражальних засобів і спонукає глядача до образного осмислення тканини, уважного «прочитання» народних орнаментів: «віконець», «мотилів», «павучків», «козликів», «ялинки», «шахівки», «гречки», «зубчиків», «кривуль», «перекладнів» тощо. Назва твору визначає колір тла: червоний - у рушнику «Братерство», зелений - у покривалі «Шумить гай», чорний - у рушнику «Нічна гроза». Поле тканини несе значне художнє навантаження, виступає лейтмотивом задуманого образу, а узорні смуги, укладені від краю до краю полотна, дають поліфонічне звучання барв.

Домінантою найчастіше виступають насичений червоний, урочистий чорний і сліпучий білий кольори, об'єднані в сильні триєдині акорди. Введення зеленого, жовтого, синього, блакитного, інколи жовтогарячого й сріблястого тонів утворює на тканині спалахи чудових барв.

Мажорний інтенсивний колорит Ганни Верес споріднений із сонячною палітрою заслуженого майстра народної творчості, народного художника України, лауреата Шевченківської премії Марії Приймаченко з села Болотні Іванківського району. Багатоколірність їхніх творів не призводить до строкатості, але утворює сійво барв, що випромінюють радість та енергію. Образне бачення світу й дружні стосунки об'єднували видатних майстринь.

Доньки Ганни Верес - Валентина і Олена з п'яти років, ледве дістаючи підніжок верстата, почали засвоювати спадщину від бабусі й матері, які стали для них непохитними авторитетами на все життя. Із самого дитинства сестри почали відтворювати на тканинах власну долю, зберігаючи животворчий дух своєї родини.

Династія Вересів створила високу, оригінальну ткацьку школу України, що гідно репрезентує досягнення українського художнього ткацтва.

Багатющі художні традиції одного з центрів ткацтва на Україні - Богуслава зберігають давні художні ознаки народних тканин Богуславщини інтер'єрного призначення, тканих перебірно-човниковою технікою. Орнамент богуславських тканин має геометричний характер. Найпоширеніші мотиви: прямокутники, ромби, зубці, квадрати тощо. Композиції переважно стрічкові. Колорит - червоний, чорний (червоний, оранжевий, сірий). Стрічкові композиції мають різний темп орнаментального ритму. Це залежить від ширини стрічки (наприклад, у рушниках 2 - 15 см), мотивів і характеру їх трактування, введення додаткових елементів, насиченості кольорів. Залежно від призначення виробів, їх розмірів орнамент набуває то ліричного, то монументального звучання. Так, по-різному окреслені провідні мотиви ромба, розміщеного у стрічкових смугах горизонтального або вертикального напрямку, величніше звучать на краях рушників і ліричніше - у декоративних доріжках. Поширений принцип декорування тканин, коли вся площа заповнена орнаментальними мотивами.

У всіх богуславських тканинах орнамент збільшений або здрібніло-масштабний, динамічний або статичний, пожвавлений грою світлотіні, складний або простий. Загалом у тканинах Богуславської фабрики художніх виробів виявляється емоційно-насичена, дивовижна сила декоративного мистецтва, досягнута індивідуальною творчістю художників, майстрів, які працюють в єдиному традиційно-художньому стилі. Творча група у складі І. Нечипоренка, Н. Скопец, С. Гарлицької, Н. Шинкаренко своїми творами засвідчила невичерпні можливості у створенні нових варіантів стрічкових композицій на основі традиційного геометричного орнаменту. У визначенні нових напрямів розвитку богуславських орнаментальних тканин вирішальне значення мали постійне удосконалення та розробка раціональної технології ручного ткання. І. Г. Нечипоренко вміє налагодити ткацький верстат таким чином, щоб той вільно переходив від ткання простим полотняним переплетенням до ткання репсом і перебором. Урізноманітнення технік ткання привело до збагачення фактури тканин, їх емоційно-образної орнаментальної структури. Прикладом може бути створена І. Г. Нечипоренком скатертина «Рання весна» (1980 р.).

На білому тлі полотняного переплетення позмінно чергуються орнаментальні смуги, виткані перебором. Вражає своєрідна ніжність кольорової гами.

Індивідуальний художній почерк, власний підхід до побудови орнаментальної структури тканин має головний художник Богуславської фабрики художніх виробів Н.Скопець. За 30 років плідної праці вона зробила вагомий внесок у справу визначення новаторських напрямів розвитку орнаментального ткацтва. Вона тонко відчуває специфіку різних за структурою ниток. Залежно від узятого за основу мотиву - ромба, розетки - художниця детально опрацьовує додаткові мотиви - сіточки, драбинки, стовпчики, тонко продумує співвідношення орнаменту з тлом, що дає змогу створювати вироби святкові, урочисто піднесені. Особливо цікаво автор komponує орнамент рушників, скатертин, який виділяється вишуканістю і багатством світлотіньових розробок червоного кольору. Художниця віртуозно працює, отримуючи декоративні ефекти при використанні двох, трьох кольорів ниток.

Богуславське ткацтво демонструє високий рівень творчості майстрів художнього текстилю: Т. Кушнірівської, М.Голик, Л.Стульської, Л.Осипенко, М. Вовкули, В. Мащенко, І. Нечипоренко, О. Попової, В. Ткач. На фабриці переважають майстрині з робочим стажем від 10 до 30 років. Більшість з них - місцеві жительки, які з дитинства добре опанували навички орнаментального ткання.

Високий рівень творчості майстрів пластичного мистецтва відображається в народній дерев'яній скульптурі. Це роботи київських майстрів-скульпторів Миколи Білика, Назара Білика, Володимира Варави, Василя Завгороднього, Олександра Коняєва, Ігора Кошмана, Івана Приходька, Володимира Прядка, Валентина Рудковського, Павла Чирченка, Євгена Шевченка.

Особлива майстерність притаманна творам В.Варави, які вражають монументалізованою формою, національним колоритом.

Складні, багатофігурні композиції старійшини майстрів скульптури Василя Завгороднього («Козацькі забави», «Старенький», «Гончар», «Із дідусем») викликають спогади про дитинство, несуть в собі подих давньої історії. Пропаганда козацької ідеї, розкриття теми героїчного минулого є визначальними мотивами його творчості. Він створив власний козацький літопис: цілу галерею козацьких, гетьманських портретів, сцен з життя і побуту Запорізької Січі («Сліпий», «Козак у задумі», «Дума»).

Видатний майстер української народної декоративної скульптури Петро Верна з Борисполя своєю творчістю розширює уявлення про українське народне різьблення. Крім багатофігурних композицій, тематичних барельєфів, декоративних блюд, художник створює виразні портрети.

Традиційна народна іграшка містить у собі набагато більше інформації, ніж будь-яка комп'ютерна гра. Це інформація, яку руки майстра передають матеріалу (глині, дереву, соломі, рогазі, паперу, тканині, сиру, тісту), формуючи його, створюючи його форму.

Перші іграшки були спочатку у вигляді тварин, знарядь праці, потім - людей, засобів пересування, моделей житла, посуду, які становили найдавніші аналоги сучасної української народної традиційної іграшки.

На території Київщини найдавніші зображення, які можна вважати праіграшками, - це трипільські глиняні статуетки свійських і диких тварин, богинь родючості, дитячий посуд, візки на коліщатках тощо. Їх форми узагальнені, слабо розчленовані, компактні, нерідко схематизовано спрощені, що виправдовує їх функціональну належність до обрядової атрибутики.

Еволюція іграшки здійснювалася шляхом поєднання колективно-родового формопластичного досвіду з індивідуально творчим поведженням майстрів із матеріалом і формою. Характер її значною мірою залежав від семантичного статусу та функціональних особливостей в середовищі. Все це відбито і зафіксовано в сучасній традиційній народній іграшці, становить її змістовну та образну сутність. Умовно-образна символіка іграшки прийнятна й зручна для дитини. Вони в ранньому віці вчать дитину осягати світ реалій через умови, дають їй змогу сприймати і засвоювати пластичні образи, сформовані в рідному їй етнокультурному середовищі, розуміти символічну узагальнено-образну мову народного мистецтва.

Народні майстри - автори свищиків, хихичок, брязкальців, деркачів, ляльок із тканини, соломи, трави, іграшок-статуеток із глини, дерева, сиру - люди особливі, вони володіють формою, яка зорієнтована на місцеві традиції, смаки та уподобання.

Народна іграшка створюється з кераміки, дерева, сиру, тканини, трави, соломи. За своїми формопластичними характеристиками їй властиві компактність, порівняно слабка розчленованість, певна важкуватість і присадкуватість, здебільшого відсутність легких, витончених та видовжених деталей. Це іграшка (скульптурна форма) селян-хліборобів, людей, які споконвіку працювали на землі, родючість якої досягається ціною як фізичних зусиль і потерпань, так і душевних переживань і страждань. Тому будь-який образ, сюжет, форма української традиційної іграшки-скульптури містить у собі додатковий, прихований, але змістовно важливий образ землі з її місцевими ландшафтно-пейзажними особливостями.

На Київщині здавна розвивалося мистецтво створення іграшок з дерева.

Дерев'яні іграшки мають широкий асортимент: господарський реманент, засоби пересування, «хитромудрі мороки», кухонне начиння, моделі старовинної зброї і меблів, музичні інструменти, скульптура малих форм, рухомі та звукові іграшки тощо. Більшість виробів орнаментуються контурним, плоско-виїмчастим і рельєфним різьбленням.

Високий фаховий рівень майстрів дерев'яного різьблення демонструють іграшки Ігоря Білевича, Миколи Зацеркляного, Сергія Зубанича, Андрія Каменецького, Ігоря Ковальського, Сергія Святного, Василя Слободянюка, Володимира Швеця.

Мальовані дерев'яні іграшки Івана і Світлани Бабійчуків, Тетяни Зацеркляни, Василя Логина, Михайла Макогона, Романа Петровського, Івана Приходька, Василя Слободянюка, Анатолія Шопського – це звукові забавки та моделі музичних інструментів (деркачі, дзиги, калатала, свищики, сопілки, скрипочки, фуркала, тарахкальця). Крім звукового ефекту, їх своєрідність вирізняють пластичне та поліхромне оздоблення форми.

Унікальні іграшки з тіста виготовляє Наталія Любченко з Києва. Самобутні та оригінальні керамічні іграшки - баранці, бички, вершники,

іграшки-монетки, олені, півники, пташки, рибки, свищики-коники, скульптурна пластика малих форм перегукуються з семантикою образів дохристиянських часів.

Творчий доробок Олександра Вільчинського, Лесі Денисенко-Єременко, Михайла Китриша, Марини Кривоніс, Ольги і Романа Мицкан, Юрія Нечая, Людмили Никитюк, Василя Омеляненка, Олександри Порохівник, Миколи Пошивайла, Людмили Філінської, Тетяни Шпак належить до національного мистецького фонду нашої країни.

Протягом тисячоліть людство, наслідуючи Творця, ліпить із глини та тіста, виробляє з полотна, соломи, лози та дерева іграшки - за своїм образом та подобою. І, так само, як Творець, вкладає у них свою душу, щоб іграшка ожила.

Приватні колекції Олександра Найдена та Леоніда Смержа містять роботи майстрів, таких як: Тетяна Федорова, Іван Панков, Сергій Святной, Роман Чмерук, Анатолій Бровченко, Світлана Рак, Юрій Мельничук, Ольга Бердник, Світлана Грибан, Оксана Цюпа та ін. Виготовлені вони з різного матеріалу (дерево, глина, тканина, солома, трава та ін.) та репрезентують різні регіони України: Полтавщина, Івано-Франківськ, Київ, Чернігів і Черкаси, Вінниця, Житомир, Львів, Волинь, Харків. Серед ляльок зустрічаються персонажі народних легенд і казок - русалки, мавки. Також можна упізнати й літературних героїв - Ярему і Оксану з поеми Тараса Шевченка «Гайдамаки» (автор - Тетяна Федорова). Ляльки Світлани Грибан створені за мотивами Сіверських вишивок і виконані за допомогою полотен з льону та коноплі.

Мистецтво української іграшки відтворює особливості світогляду та характеру народу, формує в дітей естетичний смак, творчі здібності. Народна іграшка має не тільки екологічну, а й духовну чистоту. Зроблена з любов'ю, вона надає політ фантазії, навчає першим професійним навичкам, розвиває духовний світ дитини та пробуджує у ній потяг до народного мистецтва.

Народна іграшка зосереджує в собі основи і принципи багатьох видів народного мистецтва - кераміки, дерев'яного різьблення, ткацтва, вишивки, декоративного розпису, плетіння. Творчість майстрів народної іграшки переконливо засвідчує невмирущість генетичного зв'язку сучасних українців зі своїми пращурами.

Без сумніву, образ української народної ляльки виступає ефективним засобом етнокультурного виховання молоді, як вважає О. Найден [170, с. 89]. Лялька, як тематична скульптура малих форм, є високорозвиненим видом народного мистецтва. Основа тематичної скульптури закладена в результаті тривалого розвитку даного виду мистецтва, що з часом став традиційним. Твори народних майстрів тематичної скульптури спираються на традиційні форми української народної керамічної скульптури малих форм (іграшки), як і всього українського мистецтва.

Пластично-декоративне рішення, ігрова функція тематичної скульптури та іграшки мають спільні ознаки в технології виготовлення та оздоблення, хоча функціональні особливості у них дещо різні [170]. Стилізація персонажів є однією з визначальних ознак, які властиві народному мистецтву. Майстри наділяли своїх героїв самотутністю, переконливістю та яскравими характерними образами, які викликали у глядача емоції, здатні впливати як на зорове сприйняття, так і на внутрішній світ людини.

Скульптурній пластиці ляльки властиве м'яке та обтічне ліплення форми, хоча поряд з таким рішенням існує і певна деталізація та чіткість скульптурного рішення. Ліпленій ляльці народних майстрів властива виразність образу, насиченість гострим та водночас добрим гумором.

Тільки в народну іграшку, на думку вчених - дослідників історії українських ляльок, закладено позитивну енергію. Колись їх робили батьки для дітей, тому зрозуміло, що йдеться про добро, любов і тепло...

У народній ляльці знайшли відображення явища історичного буття, етичні й естетичні уявлення. Вона засвідчує своєрідні мистецькі риси, виявляє художню обдарованість народу, його прагнення до краси, творчу фантазію. У тому полягає її культурно-історична вартість.

У минулому ж лялька була не лише іграшкою. За допомогою ляльок розігрувалися різдвяні вистави, відзначалися зустрічі весни, завершення жнив. Вона була гарним подарунком і передавалася як оберіг від матері до дочки. Люди здавна вірили, що ляльок оточує магічне поле, що це не просто дитяча іграшка, зовні подібна до людини – майже всі народи використовують ляльки під час різноманітних магічних ритуалів, ворожіння.

Ляльки робили з дерева, соломи, глини, льону, вовни, кукурудзи, сиру, борошна. На відміну від пластмасових фабричних, які народжуються на конвеєрі, традиційні саморобні іграшки індивідуальні. Майстер створює їх, вкладаючи свою живу енергію. Народна лялька проста, однак дуже образна й символічна. Граючи з нею, дитина може фантазувати, надавати їй ті чи інші риси, виділяти особливості характеру.

У центральних областях України найбільш популярні вузлові ляльки та ляльки-мотанки. Їх роблять шляхом скручування та перев'язування тканини.

Народні майстри завжди використовували й використовують «живі» матеріали. І те, що оточувало дитину, – оживало. Так формувалося поважне ставлення до навколишнього середовища, до того ж дерева чи кукурудзяного початку. Завдяки таким іграшкам дитина легко й водночас детально знайомилася з місцевими традиціями, костюмами, святами.

Ляльку можна зробити з будь-якого підручного матеріалу: глини, воску, соломи, шерсті, паперу, тканини, муки з сіллю тощо. Можна перевести фотографію особи на тканину й натягнувши на об'ємну основу і приробивши ручки й ніжки, зробити смішну портретну ляльку.

Слово «лялька», за висловом відомої в нашій країні художниці-скульптора іграшок Ядвіги Василевської з Києва, означає прояв людської любові. Споконвіку діти забавляються ляльками.

Більше ста років тому, а саме 1897 р. видатний український археолог Вікентій Хвойка вперше знайшов і дослідив пам'ятки Трипільської культури. Понад століття вивчаючи їх, вчені-археологи нині датують вік цих пам'яток близько семи тисяч років. Трипільське мистецтво детально досліджувала член Спілки народних майстрів України Людмила Смолякова. Вона першою почала працювати над реконструкцією трипільської кераміки: предметів гончарства з малюнками місячного календаря, тварин, людей. А ще надзвичайної краси дрібної пластики - керамічних фігурок, що зображують тварин і людей. У її доробку понад тисячі першозразків різноманітних предметів Трипільської культури, якою вона захоплюється більше 10 років, коли вперше взяла в руки

глину. І вона переконана, що Трипільською культурою, а завдяки їй і Україною, можна зацікавити світ.

Майстриня вважає, що керамічні фігурки з Трипілля є для нас тим самим, що піраміди для Єгипту. Вони не менш цікаві за піраміди, та ще й виникли набагато раніше - аж на тисячу років (7 тис. років тому).

Археологи стверджують, що глина є універсальною матрицею, яка крізь тисячоліття донесла до нас інформацію про Трипільську цивілізацію. І саме завдяки глині ми знаємо, що трипільці мали двоповерхові житла-мазанки - і це було унікальним для того часу. І ще багато надзвичайно цікавих речей. До цього часу ще в Україні хати будують так, як будували трипільці. Археологія дає нам досконалі знання, і глина, багато тисячоліть пролежавши в землі, зберігає і колір, і форму, і відтінки розпису.

Трипільці абсолютно все нам залишили в глині: креслення будинків, їхні інтер'єри, ужиткові речі, навіть хліб - яким він був тоді. Ми бачимо, як виглядали сани, в які впряжені бички, - в них можна було і влітку їздити по траві.

Фігурки людей дивляться на нас наче живі, якби їх не повертали. Цікаво, що й віттарі в Трипіллі, і всі композиції також були на чотири сторони світу. Трипільці мали гарно розфарбовані і ззовні, і всередині житла. Спалюючи що п'ятдесят років свої поселення, вони забирали із собою віттарі як притулок для безсмертної душі трипільського житла. Але достовірно ми цього не знаємо, як не знаємо точно, чому ж вони спалювали свої поселення. Трипільці є найбільшою таємницею у світі. І хоч вони нам залишили багато підказок, але загадок усе ж набагато більше.

Трипільська кераміка була дивовижно красивою. На особливу увагу заслуговують теракотові жіночі статуетки з підкреслено жіночими формами тіла, а також фігурки жінок із немовлям — так звані трипільські мадонни. Відомі також статуетки, що зображають жінку з чашею на колінах. Жіноча статуетка з вирізним орнаментом - оберіг дому і роду, символ родючості, достатку та енергії життя.

Найпростішу солом'яну ляльку можна виготовити за півгодини. Перша лялька з'явилася майже сім тисяч років тому - коли люди тільки-но почали переходити до осілого способу життя. Дехто вважає, що в Україні епоха ляльки співпадає із часом зародження трипільської культури. Тоді панувала ціла лялькова епоха. І відлуння цього нині ми бачимо у вигляді опудал, яких спалюють у дні зимового та весняного рівнодення.

Найчастіше домашню ляльку виготовляли для дівчаток з найдоступніших матеріалів - сіна, соломи, залишків ниток, іноді використовували глину та вовну, тобто все, що було під руками. Але найцікавіше те, що виготовляли ляльки й чоловіки. Вони в той час вважалися вождями, чільниками роду, тому саме їм доручали це завдання.

Взагалі лялька виникла в сільському середовищі в той час, коли людина почала опановувати природний простір. Лялька набула ігрового значення лише тоді, коли суспільство зрозуміло, що дітей треба виховувати за допомогою тих речей, що їх оточують. Таким чином вона стала однією з перших дитячих іграшок. До цього ряду можна віднести і тотемних тварин - коней, птахів, волів, корів тощо. І всі ці іграшки поєднували елементи гри та виховання.

...Із чималої копички сіна дівчата і хлопці висмикують жмутики сухої трави і скручують її у щось подібне на фігурки людей. Далі заготовку оздоблюють кольоровими мотузочками, клаптиками тканини. За дорослими зацікавлено спостерігають діти, деякі з них теж тягнуть сіно із купки, наслідуючи дії старших. Через півгодини один з аматорів гордо демонструє оточенню свій витвір – рукотворну ляльку...

Так, на різних культурно-мистецьких акціях, фольклорних фестивалях відбуваються майстер-класи кївської художниці Людмили Тесленко-Пономаренко. Вона взялася популяризувати давню іграшку українців – ляльку-мотанку і нині стверджує, що її наука мало кого залишає байдужим.

Навчитися робити іграшки з простих матеріалів – сіна, клаптиків тканини, різнокольорових стрічок, ниток, намистинок може кожен. Людина будь-якого віку може виготовити ляльку швидко і без інструментів – так, як це робили у давнину. Ляльки-мотанки з'явилися в Україні у добу пізнього палеоліту, отож, їм уже сім тисяч років. Мистецтво не розчинилося у небутті: жило до початку ХХ століття, потім тимчасово зачало, а тепер відроджується у колекціях сучасних художників.

Чудернацькі ляльки – не лише спадщина наших предків, пам'ятка культури, вони наділені ще й магичними властивостями.

Лялька-мотанка з давніх-давен була оберегом в українській родині. Кожна матір робила для своєї дитини ляльку, щоб та гралась.

Її робили для того, щоб пішов або, навпаки, припинився дощ. Або для того, щоб забрати хворобу від людини. Залежно від події робили різні ляльки. Якщо для шлюбу, то ляльки виготовляли дуже ретельно. Ляльку вбирали в український стрій, як молоду, робили великий вінок, чи корону на голову, також до ляльки - молодої обов'язково робили пару - молодого, і що ж за весілля без дружб... Також дівчата часто разом з рушниками та сорочками в скриню до посоха робили ляльок. Коли ж дівчина виходила заміж, то в родині чоловіка дозволялось, допоки в молодят немає діток, гратись лялькою, і чим більше, тим швидше, і тим здоровіші будуть діти. А коли вже народжувалась дитвора, то, звісно, лялька віддавалась їй.

Існувало повір'я, що якщо діти дуже часто і довго бавляться лялькою-мотанкою, то сім'я скоро чекатиме на поповнення. Якщо ж їх робили діти, вони часто робили собі товариша і порадицю.

Лялька повинна бути одягнена у світлу вишиту сорочечку, нижню спідничку (гальку) і запаску - підбрано все в традиціях Подільського краю. Всі елементи одягу є оберегами: спідниця символізує землю, сорочка позначає три часи - минулий, теперішній і майбутній; обов'язковими атрибутами є вишиванка та намисто, які уособлюють достаток. Також повинен бути головний убір - очіпок, стрічка чи хустка, що символізує зв'язок з небом. Символічним є те, що лялька-мотанка не шиється, а робиться лише за допомогою ниток, стрічок, шляхом намотування. Раніше кожна дівчинка повинна була вміти робити цей оберіг, тому дівчата до цього ставились так само відповідально, як і до вишивання шлюбного рушника. Насправді ляльку-мотанку може зробити кожен. Для цього необхідно лише трішки часу, фантазія та мінімальні знання вишивки свого регіону. Лялька, зроблена власними руками, значно тепліша та добріша, ніж куплена - пластмасова.

Мотанка виникла не як іграшка, а як сакральна річ. Її виготовляли, коли хотіли попросити, приміром, дощу у добрих духів. Коли нездужала дитина, батьки робили ляльку і клали її під подушку малюкові або прикріплювали йому до хворого місця, вірячи, що мотанка перебере на себе недугу. Після кількох «лікувальних сеансів» ляльку спалювали або закопували у землю, щоб покінчити з хворобою назавжди. Аби оберіг нікого не нагадував і не завдавав комусь шкоди, його робили безликим. Замість обличчя на голові мотанки зображали хрест, символ сонця. Іграшки з різних місцевостей України мали свій неповторний орнамент: волинський, буковинський, подільський, черкаський... Ще у дохристиянські часи мотанка була посередником, своєрідним оберегом між поколіннями тих, хто відійшов у вічність, і ще не народженими людьми.

Ляльки-мотанки є маленькими, тобто домашніми, і великими, які на свята роблять усім селом. Їхнє сакральне значення збереглося дотепер під час проведення майже всіх аграрних свят. Як символ зими солом'яну ляльку спалюють наприкінці Масляниці, із лялькою Мареною забавляються на Івана Купала.

Лялька – наче ниточка: потягнеш за неї, і відкриється цілий світ народної культури – мови, костюму, пісні, ремесел. Ця іграшка набагато краща за пластмасовий несмак, бо недорога, приємна на дотик і зроблена з натуральних матеріалів.

Мотанка виготовляється з доступного дешевого матеріалу і без будь-яких інструментів. Може бути плетена із соломи чи зовсім без застосування нитки, коли всі вузли закріплюються архітектонічно за рахунок того матеріалу, з якого робиться мотанка. Голова називається «куклою». Для неї шматочок тканини складається вузенько (як пасок або крайка), а тоді згортається «рулетиком» і обмотується тканиною.

«Куклою» величають і перший обжинковий сніп, закручений в особливий спосіб. Таке ж найменування у дитячої «пустушки» - хліба, загорнутого в полотничку (її раніше давали до ротика немовляті). Тобто шматочок хліба чи тканини або зерно, загорнуте в полотнину, - це голова, що уособлює дух істоти. Приєднується вона дуже просто: до колодки, до трісочки, до кукурудзяного стебельця - будь-чого. Мотанка навіть може не мати рук - тільки обгортається тканиною. І тут уже годиться все, що знайдеться в господі. Раніше найкоштовнішим убранням для ляльки ставали клапті старих вишитих сорочок, іншого одягу. Власне, тому українська мотанка позначена регіональними ознаками тієї місцевості, де її виготовлено.

Старовинна мотанка увібрала в себе все, чого нам так бракує у XXI столітті — щире золото пшениці й пахощі сіна, лоскіт м'якої овечої вовни й дотик домотканого полотна.

Кожен край має свої іграшкові традиції. Так, за мотивами сіверських вишивок рушників та сорочок із сіл Сумської області створює свої ляльки Світлана Грабан. Із домотканого полотна (льону та коноплі), прикрашеного вишивкою та розшитого мереживом, вийшла, наприклад, струнка українська «молодиця» – лялька Ганя. У сусідньому залі – цілі вертепи з ляльок, серед яких керамічні фігурки Ангелів, Пророка, Царя Ірода, Чарівниці, Чорта,

Циганки і навіть... Тещі зі скалкою в руках! А поряд за столом розмістилося справжнє іграшкове весілля.

Із житньої соломи створює свої іграшки Марія Кравчук. Це навіть і не іграшки, а радше фігурки маленьких янголів, птахів та звірів. Справжньою українською «панною» видається солом'яна іграшка у пишній сукні з народними мотивами та великому капелюшку... А ще з соломи плетуть великих чудернацьких звірів.

Велике значення у створенні ляльки має орнаментальне оздоблення, її кольорово-колористичний характер та технологія виготовлення. Так, вузлові ляльки Київщини традиційно створюються без голки, прикручуванням, прив'язуванням до голови-вузла різних клаптів і шматків тканини. Ляльки ці позбавлені рук, ніг, рис обличчя, але декоративно виразні, яскраві, посвятковому веселі, випромінюють таємничо-язичницьку принадливість. У селах, де здавна існують традиції створення такої ляльки, метод роботи позначають словом «крутити». Кручення ляльки - типово хліборобський метод створення форми руками, які споконвіку мали справу зі снопами, перевеслами, соломою, очеретом, лозою.

Вражають своєю вишуканістю ляльки-мотанки Валентини Дяченко, Наталії Кузьменко, Надії Лимаренко, Любові Павленко, Наталії Прохоренко, Людмили Сауляк, Лариси Теліженко, Людмили Тесленко-Пономаренко, Тетяни Тихої, Тетяни Трофимової. Унікаючи прямої реконструкції давніх взірців, майстрині вміло створюють сучасні художні образи, тактовно використовуючи мотиви традиційних орнаментів, при цьому не руйнуючи традицію, а творчо її розвиваючи та примножуючи.

Майстер української ляльки Ядвіга Василевська має 35-ти літній досвід створення ляльок-українок. Спочатку створювалися ляльки, що нагадували давні, архаїчні ляльки-мотанки з лляних та бавовняних ниток, одягнутих у зменшені копії народного вбрання різних регіонів країни.

Кожна лялька, що виходить з-під рук Ядвіги Василевської, несе на собі прекрасний образ українки, котрий надзвичайно естетично привабливий. Я. Василевська спочатку ліпить образ ляльки (голівку з шиєю, руки до ліктів та ноги до колін) зі скульптурного сірого пластиліну з воском. Потім починає робити гіпсові «чорнові» форми. З цих форм, відливає гіпсові «чорнові» скульптурні деталі. Вручну їх полірує, після робить «чистову» форму з опрацьованих деталей. І лише тоді робить відливку зі скульптурного міцного гіпсу.

Кожна деталь має каркас з мідного дроту, який дозволяє зробити гнучкий манекен. Тулуб шиється з тканини і всередині наповнюється для об'єму. На завершальній стадії розписуються очі, губи, рум'яна. Паралельно виготовляється вбрання. Спочатку обдумується найхарактерніший для певного регіону колорит. Потім підбирається необхідний матеріал. Буває, на цьому етапі витрачається багато часу, бо немає сировини, щоб відтворити або імітувати давні полотна, мануфактурні рукотворні та машинні тканини. Коли матеріали підбрано, настає час включитись у безпосереднє виготовлення деталей. Над одним костюмом робота триває приблизно місяць. Колектив з чотирьох - п'яти чоловік виконують вишивку, ткання, плетіння, шиють верхнє вбрання, виготовляють прикраси.

Безперечно, такі ляльки - унікальний вид рукотворного мистецтва. Вони завжди можуть бути тільки в одному примірнику.

Привертають увагу етнографічні ляльки Марії Генди, Любові Губаль, Юрія Мельничука, Галини Павлів, Жанни Шевченко.

Тетяна Федорова з Київщини виготовила високохудожні ляльки «Боярин і бояриня доби Київської Русі», «Карпо і Дарина», «Мотря Кочубеївна», «Пилип Орлик», які вирізняються втіленням авторського бачення історичних образів, фаховим використанням різних матеріалів у конструюванні виробів.

У ляльках Юрія Мельничука, серед яких «Лялька у вбранні Буковини», «Ляльки в національному вбранні», втілено прагнення реконструювати характерні для того чи іншого регіону орнаментальні мотиви вишивок і крою.

Ганчір'яні ляльки були також з основою, яка імітує фігуру людини. Її шили з тканини й наповнювали шматинами, сухими зіллям, сіном, вирізували чи виточували з дерева або комбінували, поєднуючи дерево (голова, тулуб) та тканину (руки, ноги). Рідше основу робили з тканини, яку скручували у валик, перегинали навпіл і обмотували ниткою, щоб виділити голову та ноги. В кожному разі на основу надягали спеціально пошитий стрій.

До особливих іконографічних рис українських ганчір'яних ляльок належить порожнє, без акцентування будь-яких рис, обличчя. У вузлових ляльок обличчя позначене навхрест перетягнутими чорними або кольоровими нитками. Часто нитки переплетені так, що утворюють на розхресті квадрат або ромб. Зокрема, на броні з різноколірних ниток хрести з широкими раменами є примітною ознакою ляльок кінця XIX - початку XX ст. з Суботова (колишньої Київської губернії). Саме такі ляльки збереглися у колекції Грушевських. Відсутність обличчя у ляльки, вірогідно, віддзеркалює залишки анімістичних уявлень, зокрема, віру у її не одухотвореність, отже неможливість вчинити зло. Наявність хреста як давнього язичницького символу сонця, вочевидь, свідчить про обрядово-магічну функцію ляльки. Ганчір'яні ляльки з рисами обличчя, що намальовані фарбою, олівцем або вишиті нитками, з'явилися значно пізніше.

Образно-пластичну характеристику ляльок довершує вбрання. У вузлових ляльок це різнокольорові шматки тканини, які обгортають основу, імітуючи верхній та поясний одяг. Обов'язковим елементом одягу більшості ляльок був прикрашений барвистими стрічками фартушок. Значну роль у творенні художнього образу ляльки відіграє головний убір, що вказує на її «вік» та «соціальну приналежність»: віночок, «маячки», «волочки» - у нареченої; очіпок, хустина - у заміжньої жінки тощо.

Ганчір'яні ляльки з основою, яка імітує фігуру людини, одягнені у спеціально пошитий стрій. Він повторює, часто достеменно, елементи святкового та буденного вбрання місцевості, з якої вони походять.

У народній культурі - вишиванні, фольклорі - часто використовували метод повторного руху, зображення чи дій. Коли людина робила щось своїми руками, вона ніби впадала у медитативний стан. Наприклад, під час виготовлення ляльки треба обертати нитку навколо своєї осі. Виконуючи це, людина забуває про всі клопоти і зосереджується лише на цій роботі. Тому сьогодні, у часи промислової культури людям хочеться відволіктися від міської суєти та шаленого ритму. Цю потребу дедалі частіше відчуває кожна людина, що живе у великому місті.

Виготовляючи ляльку, людина заспокоюється. Недаремно наші предки постійно зверталися до цього методу відновлення душевного спокою. Тому художниця вважає, що лялька набагато ближча та зрозуміліша людині, ніж комп'ютери, мобільні телефони та телевізори. А для того щоб людина почувалася органічною сама по собі, її повинні оточувати теплі та живі речі. На думку пані Людмили, вони створюють своєрідне лікувальне середовище.

Сірі холодні тони офісних стін, пластикові чи паперові вироби - тобто штучне середовище, - сьогодні оточують більшість людей. Тому не дивно, що багатьом людям хочеться повернутися назад у трипільську культуру. Вони прагнуть пожити у глиняній хатині із очеретяним дахом, походити босоніж по глиняній долівці. І після цього люди розуміють, у якому живому та природному середовищі жили наші предки. Та навіть звичайна сільська хата жила своїм життям - узимку топилася дровами, влітку дарувала людям приємну прохолоду. На жаль, всього цього сьогодні людина позбавлена.

Народна іграшка, лялька зосереджують у собі основи і принципи багатьох видів народного мистецтва - кераміки, дерев'яного різьблення, ткацтва, вишивки, декоративного розпису, плетіння. Творчість майстрів народної іграшки переконливо засвідчує невмирущість генетичного зв'язку сучасних українців зі своїми пращурами.

Мистецтво українського лялькарства віддавна було покликане змалку формувати в дітей духовний світ та пробуджувати відчуття рідного коріння. Зараз же традиційною українською іграшкою захоплюються не лише діти – поряд із ритуальними та ігровими ляльками «народного зразка» з'являються ляльки колекційні та сувенірні, виготовлені народними майстрами та професійними художниками.

Своєрідним творчим доробком мистецтва створення авторської ляльки вважаємо роботи Світлани Бігунової.

Її роботи створені з сучасних ліпних матеріалів, натуральних тканин, ниток, пап'є-маше, картону, паперу. Автор вважає, що особливо важливо знайти «свій матеріал», який «заграє» в руках майстра й допоможе максимально розкрити задум ляльки. Лялькові персонажі С.Бігунової наділені великою любов'ю та неповторним талантом авторки. Кожен образ володіє своїм яскраво підкресленим характером та витонченими рисами. Роботи багаті в оздобленні, наповнені видумкою й фантазією.

Скульптурній пластиці властиве м'яке та обтічне ліплення форми, хоча поряд з таким рішенням існує і певна деталізація та чіткість скульптурного рішення. Ліпленій ляльці народних майстрів властива виразність образу, насиченість гострим та водночас добрим гумором.

Останніми роками з'являються нові матеріали, в першу чергу це різні пластики, які спрощують роботу над лялькою. Ми пропонуємо студентам полімерну глину або пластик — це синтетичний матеріал, з якого ліплять ляльок, а потім їх розфарбовують. Цей матеріал об'єднує в собі легкість роботи з пластиліном і міцність глини після обпалення.

Пластик підходить і для роботи над частинами ляльки (голова, руки, ноги), і для виготовлення ляльки цілком, включаючи тіло, одяг і аксесуари (виконані повністю з пластика), і для скульптури малих форм. З пластику можна створити (при певній майстерності і техніці) і подібність фарфорової ляльки.

Дана технологія, що прийшла до нас із заходу, поступово витісняє тканину, пап'є-маше, віск, дерево. Пластик більш простий в роботі і доступний матеріал. На практичних заняттях студенти вивчають властивості різного пластику. Працюючи з кольоровим пластиком, необхідно відразу підібрати потрібний колір для ляльки.

Для роботи над лялькою частіше за все застосовуються акрилові фарби. Вони мають дуже широку барвисту палітру, набагато дешевші за полімерні фарбники, і ними можна відразу працювати. Розчиняються вони за допомогою води або спеціальних розчинників для акрилу.

Акрилові фарби — прозорі, і для досягнення щільного, покривного забарвлення доводиться додавати в акрил білила, а якщо вам потрібно досягти глибокого тону, скажімо, коричневого кольору (для волосся), то доведеться нанести декілька шарів коричневої фарби (після висихання кожного попереднього шару). Після висихання фарби мають м'який блиск, для досягнення глянцевої поверхні, робота покривається лаком.

Для оволодіння мистецтва створення сучасної декоративної ляльки з національними традиціями декору студентам пропонується така послідовність у роботі:

1. Створення малюнку ляльки.
2. Вибір матеріалів та інструментів для роботи.
3. Виготовлення маски обличчя.
4. Виготовлення каркасу для тулуба з дроту і тканини.
5. Виготовлення тіла ляльки з пластика.
6. Виготовлення рук і ніг. Збір деталей.
7. Робота над головою (розфарбовування, створення волосся).
8. Пошив одягу з використанням символіки українського орнаменту та кольору.

Інтерпретація традицій вітчизняного одягу, прикрас в сучасній авторській ляльці дає змогу майбутнім вчителям образотворчого мистецтва реалізувати своє ставлення до етнічних традицій нашого народу. Одяг виготовлений повністю з натуральних матеріалів, прикрашений народним орнаментом. Такі ляльки несуть яскравий національний колорит, відкриті, щирі, мають добрий настрій.

Унікальним українським мистецтвом, пов'язаним водночас з віруванням, міфологією, обрядами, є писанкарство. Писанка - важливий предмет язичницького культу, що відображав релігійні уявлення давніх людей, їх поклоніння плодючості, величання весняного відродження життя. Символіка писанки надзвичайно глибока й проста.

Яйце символізує сонце та весняне відродження природи (воскресіння). У дохристиянські часи писанка виконувала роль оберегу. Наші пращури вірили, що писанка має магічну силу - вона приносить добро, щастя, достаток, захищає людину від усього злого. Господарі закопували писанки в землю, бо вірили, що сила яйця сприятиме щедрим жнивам, розкладали писанки на могилах батьків, дідів, дарували один одному тощо. Вважалося, що писанку треба вміти написати, знати, коли саме треба це зробити, вміти замолити, а найголовніше - розбиратись, кому яку дарувати, щоб символіка відповідала смислу дарування.

З часом звичаї, пов'язані з писанкою, втратили своє первісне язичницьке значення, наповнилися новим християнським змістом і залишилися у народних традиціях, як символ Великодня, дитячих ігор, гаївок-веснянок.

Мистецтво писанкарства ґрунтується на таких основних символічних малюнках:

- *кривулька, безконечник (меандри)* - означає нитку життя, вічність сонячного руху;
- *тригвер, рuzіса, зірка, хрест (квадратний)* - символ сонця, чотирьох сторін світу, або неба, землі, повітря, вогню, води (символи життя);
- *сорок клинців* - сорок точок життя, успіх господарства, добробут та чесність людини;
- *павучок (круторіг, вітрячки, розетки, павутиння)* - один з найдавніших солярних знаків;
- *крапочки* - небесні світила (у християнстві - сльози Божої Матері);
- *смерекові гілки, рослини* - вічна юність, здоров'я, краса, буяння природи;
- *пшеничні колоски* - символи врожаю.

Яйце, пофарбоване в один колір, називають крашанкою. Його колір теж має певну символіку. Червоне яйце означає радість, життя, любов, для молоді - надію на одруження. Жовте - місяць і зорі, у господарстві - врожай. Блакитне - небо, повітря, магічне значення для здоров'я. Зелене - воскресіння природи, її багатство, плодючість, урожайність. Чорне з білим - пошану духів, душ померлих, подяку за охорону від злих сил. Сполучення кількох кольорів з візерунками в орнаменті з чотирьох-п'яти фарб - родинне щастя, мир, любов, успіх тощо.

За традицією дітям дарували писанки світлих кольорів; хлопцям і дівчатам - із полярними символами веселих кольорів; господарям - із сорока клинцями або кривульками; літнім людям - з чорними барвами та поясами («небесними мостами»).

Для виготовлення писанок необхідним є спеціальний «писачок», яким можна провести тонку лінію. Розігріваючи віск, яким наповнений писачок, наносять кілька перших ліній, які за задумом мають бути білими. Після їхнього застигання яйце фарбують у світлі кольори (переважно жовтий). Коли цей шар фарби висохне, наносять інший малюнок, закриваючи місця, які мають залишатись жовтими. В такий спосіб, повторюючи цю процедуру, досягається ефект кількох кольорів. Розписавши писанки, їх складають у миску й ставлять у піч, де вони запікаються, а віск розплавляється. Його обтирають і писанка засвічується яскравими барвами, що надав їй майстер.

Кожний регіон України має свої особливості у визначенні головних кольорів та орнаменту писанки. Основними елементами орнаментального мотиву писанки Київщини є «дубовий лист», «калиновий лист».

Існують дерев'яні, різьблені, інкрустовані, розписані олійними фарбами писанки.

Сучасні майстри-писанкарі - Зоя Сташук, Оксана Білоус, Тетяна Влененко, Тамара Глушенок, Любов Ктиторова, Марія Відейко, Світлана Вискочил, Наталія Павленко.

Студенти, вивчаючи традиційні техніки розпису писанки, створюють свої неповторні твори у різних техніках (квілінг, вишивка, декупаж).

Неповторною привабливістю та яскравими зразками народного декоративно-ужиткового мистецтва є керамічні вироби, що набули розквіту саме в Україні, бо в її надрах багато високоякісних червоних, червоно-бурих і світло-сірих глин.

Виготовлення кераміки являє собою довготривалий і трудомісткий процес, котрий вимагає від ремісника володіння різноманітними вміннями - від вибору глини до термічної обробки виробів.

Майстер добував глину, давав їй добре вилежати, очищав від домішок, вимішував руками і ногами, розділяв на невеличкі частини (балабухи), кожна з яких була розрахована на виготовлення окремого виробу. Потім глина викладалася на гончарний круг (станок, коло), який спочатку був ручним, а з часом більш досконалим - ножним. Складався гончарний круг з верхньої частини (верхняк, голова), нижньої (спідняк, гончак), вертикальної осі (вісь, штиль, веретено). Спирався він на стояк-п'ятку і кріпився дерев'яною дощечкою (коник, жаба) до лави. Рухаючи нижню частину ногою, майстер обертає верхню частину, де знаходиться глина і руками формує виріб, час від часу зволожуючи руки. Пальцями та дерев'яним ножом виробу надається необхідна форма, а її стінкам - певна товщина та гладкість. Сформований виріб виставляється на дошки для висихання, потім замазуються глиною тріщини і наноситься орнамент. Одночасно готується склоподібний розчин, яким покривається виріб - полива, глазур з перемелених свинцю, піску, фарб тощо. Рельєфну форму виробу майстер удосконалює руками, пальцями, наносить на нього спеціальний гравірований чи кольоровий орнамент, розписує його під час повільного обертання гончарного круга.

Раніше, у оздобленні виробів, як правило, брала участь вся сім'я гончара. В кінці роботи виготовлену річ знімають з круга тонким дротом, тому всі вироби мають рівні плоскі днища. Для зміцнення, через деякий час після висихання, глиняні вироби обпалюються в спеціальній гончарній печі. Обпалювання триває 5-7 годин в два етапи.

Традиційними для українського гончарства є вироби циліндричної, конічної, біконічної, кулястої форм. Існують різні способи їх оздоблення: рихтування, ріжкування, наліплювання, фляндрівка.

В систему оздоблення входять орнамент (горизонтальні, вертикальні, діагональні, горизонтально-вертикальні, асиметричні композиції), рослинні мотиви (листя, квіти, колосся, сосонки, виноград), а також образи птахів, риб, сцени з життя.

Керамічний посуд продавався на базарах і користувався великим попитом. Однак його треба було вміти вибирати (при постукуванні він мав лунко віддзвонювати) і готувати до використання. Наприклад, для того, щоб молоко в глечиках не скисало, їх перед використанням обсипали житнім борошном і ззовні зволожували.

Значне місце в розвитку гончарства на Київщині належить Обухівському, Васильківському та Богуславському районам. Твори сучасних майстрів художньої кераміки зберігають автентичне образотворче мистецтво, його невіддільність від побуту та буття традиційної вжиткової творчості, наділені індивідуальною неповторністю.

Васильківська кераміка - неповторне явище в художній культурі України, вона високо цінується в багатьох країнах світу, до яких її експортували. Ще донедавна дивовижно прекрасні мистецькі вироби з глини випускав у великих обсягах Васильківський майоліковий завод, задовольняючи побутові й естетичні потреби вітчизняного і зарубіжного споживача.

Дивовижними є мистецькі вироби з глини: мальовничі тарелі, вази, різноманітні набори посуду, скульптурно-декоративні твори Василя Бесєдіна, Надії Білик, Сергія Денисенка, Лесі Денисенко-Єременко, Марини Кривонос, Марії Хом'якової дивують винахідливістю і тактовною модернізацією традиційних народних форм гончарних виробів, сміливо розширюють асортимент та принципи і прийоми їх декорування.

Оригінальні просторові керамічні композиції створює Неллі Ісупова. Свій творчий почерк, оснований на традиціях народної кераміки, художниця сформувала під час роботи на Васильківському майоліковому заводі (1961 - 1974). Художній світ її творчості відображає захопленість екзотичним мистецтвом давніх цивілізацій, культурою Південної Америки, ритуальним мистецтвом Африки, міфами Австралії та Океанії.

Фігурні посудини Н.Ісупової у вигляді звірів з простодушними людськими обличчями, жартівливі риби-динозаври, чарівні людиноголові птахи, виконані з притаманною авторці гармонією складної пластики і поліхромного розпису, захоплюючою загостреністю керамічної форми, вишуканістю скульптурних деталей.

Викликають радість її оригінальні дворогі посудини, бутлі з чорно-білим розписом, з мотивами симпатичних птеродактилів, пращурів, риби-змій. Вони жартівливі та примхливі, наділені ліричною інтонацією українського народного мистецтва.

Особливої уваги заслуговує цикл керамічних скульптур художниці «Завітай до мого саду», що створювався протягом усього останнього десятиліття.

В керамічному саду Н. Ісупової відчуваєш себе в атмосфері справжнього весняного щастя. В ньому блукаєш серед дивовижних дерев та незвичайних рослин у весняному вбранні. Молоді пагінці ніби ожили від зимових снів, тремтять квіти, вкриті перлами роси. Радістю пробудження сповнені дивовижні птахи, пір'я яких мерехтить серед гілля дерев та екзотичних квітів.

Сад наповнений яскравими барвами. На деревах, квітах, тваринах розсипана червона яшма, лазур небес, густі сплески малахітових трав, синь далечини. Поліхромна глазурована майоліка створює суцільний пістрявий килим з кераміки. У цих біоморфних, зооморфних, антропоморфних витворах утилітарність відходить на дальній план, поступаючись імпровізації у пластиці та яскравому життєрадісному декору.

Твори молодих майстрів гончарного мистецтва з Києва Леоніда Нагірняка, Дмитра Шинкаренка, Олександра Шафірова демонструють невичерпний художній потенціал авторів. У своїй творчості художники створюють самобутні зразки сучасної кераміки, звертаючись до першоджерел української історії та народного декоративного мистецтва та творчо зберігаючи його традиції.

Вишивка - один з найбільш поширених видів декоративного мистецтва, в якому орнаментальне та сюжетне зображення на тканині, шкірі, повсті виконується різними ручними або машинними швами. Вишивка виникла з появою шитва на примітивному одязі людини кам'яного віку. Уже в першому тисячолітті до нашої ери вишивка досягла високого художнього рівня в народів Стародавнього Вавілону, Греції, Риму, Китаю, Індії, Ірану. Особливою пишністю відзначалася вишивка Візантії. Вплив її позначився на вишивальному мистецтві країн Середньовічної Європи і Київської Русі.

На Україні вишивка відома з давніх часів і набула великого поширення. Впродовж віків удосконалювалась художня система вишивки, в якій гармонійно поєднуються такі фактори, як матеріал, техніка, орнамент, композиційно-колеристичне вирішення. Крім основного призначення - прикрашення одягу та інтер'єрно-обрядових тканин, вишивка може бути і самостійним твором (панно, картина, портрет). Спочатку вишивка виконувалась на матеріалах домашнього виробництва - вовняних, лляних, конопляних, а з кінця ХІХ століття - на тканинах і шкірі фабричного виробництва (перкаль, коленкор, батист, китайка, кумач, муслін, плис, плюш, шовк та ін.). Основним матеріалом для виконання вишивки є нитки домашнього і фабричного виготовлення. Вишивали нитками ручного прядіння - лляними, конопляними, вовняними; згодом почали застосовувати нитки фабричного виробництва - заполоч, біль, кумач, волічку, зсукані вовняні нитки, шнури, шовкові, металеві золоті та срібні нитки, використовували також у вишивці коралі, перли, коштовне каміння, бісер, металеві пластинки, гудзики тощо.

Вишивка — це вид орнаментального або сюжетного зображення на тканині, шкірі, рушниках, одязі, яке виконане різними ручними або машинними швами.

Вишивка хрестиком – це дуже цікаве, хоча й трудомістке заняття, якому, як і будь-якої творчої діяльності, потрібно віддаватися сповна. Їй, безумовно, потрібно приділяти багато вільного часу, необхідно налаштувати себе на гарний настрій і сприймати свою роботу як корисну і вишукану працю. Той, хто захоплений вишивкою, знає, чому він так любить це заняття. Тут вся справа в процесі творення, коли на твоїх очах відбувається народження краси, і в почутті – задоволення та радість, які приходять із закінченням складної роботи. Адже вишивка – це той вид рукоділля, який створюється на багато років, роблячи теплим і затишним ваш будинок, радуючи вас і залучаючи інтерес оточуючих.

На Київщині, як і у всій Україні, здавна побутувала вишивка одягового, інтер'єрно-побутового та обрядового призначення. Про це свідчать археологічні знахідки.

У ХVІ — ХVІІ ст. особливою популярністю користувались промисли гаптування, зосереджені в Києві.

Про високу майстерність вишивальниць ХІХ ст. свідчать речові пам'ятки, які дійшли до нашого часу. Найпоширенішою технікою виконання були набирування і гладь. Досить вживаними були техніки хрестик, стеблівка.

Для Київської вишивки характерні рослинний і геометричний орнаменти, які використовувалися здебільшого у вишиванні рушників і сорочок.

З рослинних мотивів, які з'явилися трохи пізніше і стали панівними, найпоширенішими були стилізовані грона винограду, кетяги калини, дубове листя, квіти троянди та ін.

Багато та щедро на Київщині вишивали рушники. Традиційний рушниковий орнамент Київщини складається з квітів, листя і гілок. Майстрині дотримуються традиційного червоного і, рідше, — червоного з синім кольорів.

Сучасна вишивка надзвичайно різноманітна за технікою та матеріалами, які в ній використовуються. Майстри поєднують у одній роботі різні техніки вишивки, батік, живопис, різні матеріали для вишивання.

Роботи художниці Ольга Сокурєнко випромінюють світло, радість, буття. Майстер любить життя понад усе і тому доторкнулася своїм серцем до живої природи. Витонченість її душі можна побачити в роботах «Букет із пальмових квітів», «Коник з фіалками». З мистецьким смаком поєднує вона різні техніки в своїх картинах, — батик і вишивку. Кожна картина випромінює добро, позитив, святковість.

Студенти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» вивчають основи традиційної вітчизняної вишивки, особливості вишивки київського регіону, сучасні види та техніки художньої вишивки. У своїх роботах вони використовують вишивку «хрестиком», різні види рельєфної вишивки, вишивку стрічками, бісером. Такі твори різняться задумом, технікою виконання й матеріалами, наділені світлими почуттями, теплом та позитивом.

Плетіння з лози – це одне з найдавніших ремесел. Воно виникло набагато раніше гончарства і займало значне місце в житті давньої людини. З гілочок верби будували житла, господарські будівлі, робили огорожі, дитячі колиски, короби саней та повозок, меблі, дитячі іграшки й посуд. Плетіння є попередником ткацтва. Перші килимки та одяг, що були сплетені з трав, - це прообраз сучасних тканин.

Лозоплетіння є часткою історичного та культурного розвитку нашого народу. Плетені виробів із рослинних матеріалів (соломи, кореня сосни, рогози, лози тощо) вражають декоративністю, унікальністю художніх виробів, їх самобутністю.

До середини ХІХ ст. плетіння з рослинних матеріалів застосовувалося в Україні переважно для потреб селянського вжитку: при спорудженні тинів і повіток, при виготовленні рибальських знарядь, транспортних засобів, кошиків, ликового взуття тощо.

Відоме з часів неоліту ремесло плетіння за останні 150 років дістало новий імпульс для розвитку в зв'язку з поширенням у європейських містах моди на різноманітні лозяні вироби: меблі, аксесуари костюму, дитячі возики та інші побутові речі.

Найбільшого поширення цей вид мистецтва набув в придніпровських і придеснянських селах поблизу Києва. Тут росло багато лози, цей матеріал можна було дешево транспортувати водою з верхів'їв Дніпра, Десни й Прип'яті, а в Києві було зручно продавати готові вироби для подальшого експорту. До того ж весняні розливи річок і малородючі піскуваті ґрунти перешкоджали рільництву й городництву. Все це перетворило смугу прибережних київських сіл від Хотянівки та Осещини на півночі до Осокорків і

Вишеньок на півдні у найпродуктивніший осередок лозоплетіння, де цим промислом займалися майже всі - від старого до малого. Тепер Хотянівка й Осещина належать до Вишгородського району Київської області, решта сіл (Троєщина, Вигурівщина, Воскресенська й Микільська Слобідки та ін.) сьогодні складають територію Деснянського, Дніпровського і Дарницького районів столиці України.

Майже в кожному з названих населених пунктів, починаючи з 1880-х років, протягом 3-5 років працювали земські навчальні майстерні. Здобуваючи основи ремесла, місцеві майстри згодом самі навчали односельців. Центри плетіння розташовувалися, на відміну від західної Європи, переважно в сільських місцевостях, ближче до місць заготівлі лози.

Високий художній і технічний рівень лозоплетіння Київщини засвідчували сільськогосподарські, кустарно-промислові та мистецькі виставки першої половини ХХ ст.

Існує багато засобів і секретів художньої виразності лозоплетіння. Це, передусім, орнаментальність самої конструкції виробу. Переплетення різними способами в різних поєднаннях пагонів лози, рогозу, коріння, жмуків трави і соломи складає конструктивну основу, об'єм і водночас створює ритмічний візерунок.

Почесного звання «Заслужений майстер народної творчості України» удостоєна Галина Федорівна Кучер. В її рідній Хотянівці, що на березі Десни, цим художнім промислом займалися ледь не всі односельці, серед них і дід Галі Дем'ян Андрійович Дудка - стахановець Хотянівської лозомеблевої фабрики, учасник всесоюзних і міжнародних виставок, який загинув у перші дні Великої Вітчизняної війни.

Знаменитими в окрузі плетільниками були також старший брат бабусі Оксани Дудки - Гаврило Самойлович Ворона, односелець Іван Петрович Кучер, які представляли лозоплетіння на Всеукраїнській виставці народної творчості й художньої промисловості 1949 року.

Майстрині підвладний увесь можливий асортимент - від великорозмірних меблів до мініатюрних галантерейних дрібничок. Однаково впевнено створює вона традиційні хотянівські кошики і komponує принципово нові твори, в яких сполучає проварену до відтінків різного насичення лозу з квітками із стебел соломи та гілочками плодівих дерев - як у тарелі «Садок вишневий коло хати», яка демонструвалася на всесвітній виставці кошикарства в Парижі, організованій ЮНЕСКО в 1991 році.

Галина працює разом з чоловіком Борисом Артемовичем Кучером, майстром лозоплетіння високої кваліфікації, учасником кількох республіканських виставок.

Подружжя мало можливість тривалий час стажуватися в Німеччині через товариство «Майстри європейського дому». Завдяки творчості Г.Кучер Україна тепер представлена в найбільшому в світі музеї кошикарства в Міхелау (Баварія).

Сьогодні мистецтво плетіння впевнено займає свою «нішу» в цивілізованому суспільстві, даруючи людям радість і досягаючи неймовірної мистецької вигадливості, вишуканості, елегантності.

Творення плетеної скульптури із соломи, а також рогози є найбільшим виявом творчої фантазії майстрів, яке виявляє індивідуальне розуміння форми виробів, особливостей техніки плетіння, рівень художньої естетики майстра. В руках майстрів казка про солом'яного бичка стає реальністю, неабияку віртуозність плетення демонструють майстри, створюючи постаті людей і тварин.

Постійними об'єктами плетіння з соломи завжди були символи та обереги українців. Це і Дідухи - невід'ємні атрибути Різдва, яких господар ставив на покуті, і Баби - завитки соломи або сіна, які ставили під свят-вечірнім столом, де діти замовляли домашній добробут на увесь наступний рік, і Павуки - образи Праматері роду, до якої горнутья люди, і виплетені з колосся і польових квітів вінки, якими вшановували господаря і господиню на знак привітання із завершенням жнив.

У цьому жанрі працює киянка Ольга Шинкаренко. Унікальністю дивують плетені з кореня сосни форми прадавнього древлянського походження відомої майстрині з Київщини Раїси Корякіної та її учениці Наталії Лукашиної.

Віртуозне використання цієї техніки для створення декоративних та неповторних виробів дають змогу доторкнутися до таємниць мистецтва предків, яке творять сьогодні золоті руки наших сучасників.

На заняттях з «Художньої праці» ми пропонуємо студентам засвоїти техніку плетіння застосовуючи нові нетрадиційні матеріали. Це папір (офсетний, газетний, глянцевий). Такі паперові вироби скидаються на плетені з лози. Не поступаються їм за міцністю та функціональністю. З цього матеріалу можна сплести що завгодно, оскільки він доступний і дуже гнучкий.

Студенти вивчають техніки плетіння шнурочком у два прутки, плетіння круглого денця, спіральне. При цьому папір набагато гнучкіший, ніж лоза, тож закрутити його можна в будь-яку форму.

Найбільш вживаним матеріалом вважаємо газети. Газетний матеріал вдало застосовується для створення багатьох видів цікавих речей, а саме вітальних листівок, декорування предметів, створення чудернацьких предметів одягу чи орігамі. Газету часто розглядають як сировину для пап'є-маше. Не менш цікавою є можливість газетоплетіння, тобто створення предметів з газетних «прутиків».

Технік газетного плетіння існує безліч. Для кожного окремого виду виробу можна обрати свій власний стиль.

Щоб створити плетену корзину спочатку необхідно підготувати газетні прутки. З їх допомогою можна створювати щось нове та незвичайне. Газету необхідно нарізати на смужки 10-15 см., які потім скручуються в трубочки. Її можна вставляти одну в одну для подальшого плетіння. Коли закінчується одна лоза, доточуємо наступну, приклеюючи її до попередньої.

Існує кілька традиційних способів плетення: плетення косичок двох видів (двокінцева та трикінцева), просте суцільне плетіння та «мотузочок».

Закінчуючи плетіння, кінці паперової лози вплітаються всередину виробу. Отриманий виріб можна вкрити клеєм ПВА, пофарбувати та декорувати на власний розсуд. Деякі роботи не потребують фарбування, бо фактура паперу сама собою дуже цікава й утворює гарний малюнок. Так, із глянцевого журналу вироби настільки пістряві й ефектні, що їх не потрібно фарбувати.

Окрім естетичного аспекту, мистецтво плетіння є надзвичайно корисним: розвиває дрібну моторику рук, привчає до охайності та пильності, дисциплінує, сприяє підвищенню самооцінки, здатності усвідомлювати свої відчуття і почуття, розвиває дизайнерське мислення.

Перелік розвитку славних традицій народного декоративно-прикладного мистецтва Київщини можна продовжувати, оскільки ще є багато невивченого, недослідженого.

Наші студенти є постійними відвідувачами НІЕЗ «Переяслав», зокрема музею декоративно-ужиткового мистецтва міста Переяслава-Хмельницького. Це перший тематичний музей, який був створений на території музею Народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у 1976 році.

Тут можна побачити твори талановитих народних майстрів-умільців: гончарів Васильківського майолікового заводу (Київщина) та с. Опішне (Полтавщина), фахівців київських художньо-експериментальних майстерень, гутників Київського заводу художнього скла, вишивальниць та ткаць фабрик художніх виробів міст Переяслава-Хмельницького, Баришівки, Богуслава та Кагарлика. Привертають увагу оригінальні роботи (побутові речі та прикраси житла) майстрів-різьбярів із м. Києва Євгена Шаповала та Євгена Шевченка, вироби майстра народної творчості різьбяр Петра Верни із м. Борисполя.

Студенти вивчають килими та гобелени майстрів народної творчості Ірини Холопцевої та Олега Вуколові, неперевершені твори народної художниці України Катерини Білокур із с. Богданівки Яготинського району, унікальні роботи початкового періоду творчості (1912-1913 рр.) основоположниці декоративного розпису Ганни Собачко-Шостак, зразки розписів Заслуженого діяча мистецтв України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Марії Приймаченко та народної художниці, лауреата премії імені Катерини Білокур Марії Буряк.

В експозиції музею представлено оригінальні глиняні вироби майстра народної творчості Михайла Тарасенка із Богуславщини, який створив образи героїв українських народних казок – Вітродува, Вернидуба, Випивайла, Котигорошка, Марусі Богуславки.

Вивчення творчості відомих українських майстрів Марії Буряк, Григорія Денисенка, Сергія Нечипоренка, Івана Приходька, Марфи Тимченко, Івана Скицюка, Івана Аполлонова, Степана Ганжі, Ольги Шинкаренко, Галини Кучер, Василя Завгороднього, Анатолія Карпенка, Василя Беседіна, Ніни Саєнко, Юрія Шмиголя, Володимира Прядки, Марії Чудної, Володимира Онищенко, Інни Вапнярської, їх високої майстерності, самотності і неповторності сприяє відродженню традиційних для Київщини видів народного мистецтва - писанкарства, художньої кераміки, лозоплетіння, декоративного розпису, дерев'яної скульптури, плетіння з кореня сосни тощо.

Наведемо неповний перелік відомих діячів образотворчого та декоративного мистецтва Київщини, які творили і творять на території області:

- Беседін Василь – майстер художньої кераміки (м. Васильків);
- Білик Надія - майстер художньої кераміки (м. Васильків);
- Білокур Катерина - народна художниця України, майстер декоративного розпису (с. Богданівка Яготинського району);

- Верес Ганна - заслужений майстер народного мистецтва України (с. Обуховичі Іванківського району);
- Галик Алімпій - видатний український художник-живописець, гравер (м. Богуслав);
- Гарнага Герасим - майстер гончарної справи (с. Дибинці Богуславського району);
- Горбач Раїса - заслужений майстер народної творчості, вишивальниця (м. Ржищів);
- Горбенко Олександр - український живописець, заслужений художник України (м. Ржищів);
- Горловий Михайло – скульптор (с. Щербанівка Обухівського району);
- Денисенко Михайло - майстер художньої кераміки, член спілки художників України (м. Васильків);
- Денисенко Сергій - майстер художньої кераміки, головним художником Васильківського майолікового заводу. Член спілки художників України (м. Васильків);
- Денисенко-Єременко Леся - майстер художньої кераміки (м. Васильків);
- Долинський Лука – художник - портретист (м. Біла Церква);
- Донців Матвій - пейзажист, майстер натюрморту, портрета (м. Ірпінь);
- Ємець Петро - художник-графік, живописець, створив документально-художню хроніку Чорнобиля (с. Велика Вовнянка, Таращанського району);
- Задорожній Іван - майстер живопису, монументальних форм зображення, творець художніх проєктів, теоретичних праць про мистецтво (м. Ржищів);
- Коваль Ярослава – майстер декоративного мистецтва (м. Богуслав);
- Ковнір Степан - видатний український зодчий, майстер українського бароко (с. Гвоздево Васильківського району);
- Коновалюк Федір - художник-живописець (сmt. Клавдієво Бородянського району);
- Криволапов Михайло - заслужений діяч мистецтв України (с. Антонівка Ставищенського району);
- Кривонос Марина - майстер художньої кераміки (м. Васильків);
- Лапченко Григорій – український живописець (м. Біла Церква);
- Масюк Василь - майстер гончарної справи (с. Дибинці Богуславського району);
- Пимоненко Микола - український художник, академік живопису (с. Малютинка, Васильківського району);
- Лінська Марина – майстер декоративного мистецтва (м. Богуслав);
- Приймаченко Марія - народна художниця України (с. Болотня Іванківського району);
- Серєда Антон - графік, майстер декоративно-ужиткового мистецтва (Білоцерківський район);
- Собачко-Шостак Ганна - український майстер народного декоративного мистецтва (с. Веселинівка Баришівського району);
- Сошенко Іван - художник-живописець, відомий творами пейзажною жанру та портрета (м. Богуслав);
- Старцевий Оріон - майстер гончарної справи (с. Дибинці Богуславського району);

- Трохименко Карпо український живописець, народний художник України (с. Суцана Кагарлицького району);
- Хом'якова Марія - майстер художньої кераміки (м. Васильків);
- Хрусталенко Микола - український живописець (м. Біла Церква);
- Черкаський Абрам – український живописець (м. Біла Церква);
- Юрченко Петро - український архітектор і мистецтвознавець (с. Медвин Іванківського району).

Вивчення творчого здобутку художніх майстрів Київщини сприяє розвитку і популяризації народного мистецтва, естетичного та етнокультурного виховання майбутніх вчителів образотворчого мистецтва, утвердження спадкоємності тисячолітньої художньої культури в Україні.